תגובות

כיוון התפילה בכותל המערבי / הרב יהושע מגנס

ברצוני להגיב על תשובתו של הרב אברהם כהנא שליט"א בעניין כיוון התפילה בכותל המערבי (אמונת עתיך 116, עמ' 24–25). שתי תמיהות לי בדברי התשובה הנ"ל.

עם ישראל מתפלל בכותל המערבי כבר עשרות שנים, מאז שחרורו בחסדי ד' ית', ועוד לפני הקמת המדינה, במשך מאות בשנים. ישנם אפילו סרטים ישנים שבהם רואים תפילתם של יהודים בכותל המערבי. לא להתייחס למסורת של תפילה בכותל המערבי – זו טעות. פוק חזי מה עמא דבר, הוא כלל הלכתי. אמנם הכותב הנכבד הגדיל לעשות כשהסיק שמי שאינו מצדד את גופו בשעת התפילה לכיוון צפון-מזרח, אינו יוצא אלא בדיעבד. רבבות אלפי ישראל באו ובאים לשפוך תחינתם לפני ד' ית' בכותל, שריד בית מקדשנו, והרב הכותב הופך במחי יד את תפילת כולם להיות בדיעבד.

זו דרכה של תורה?

יתרה מכך, הרי רבותינו, שממימיהם אנו זכינו לשתות, היו אתנו. זכינו לראות כיצד התפללו – אני מעיד שזכיתי לעמוד עשרות פעמים ליד מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל בתפילתו בכותל המערבי, והוא תמיד התפלל ישר (לכיוון מזרח) ולא הפנה את גופו. שאלתי על כך תלמידים קרובים לרבנו הרב צבי יהודה זצ"ל. הוא עמד ישר. אם כך, יש בסיס לחשוב שכך נהג גם מרן הרב זצ"ל. שאלתי את חתנו של מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל, וזה העיד שרבנו היה עומד ישר לכיוון מזרח. הרב הכותב לא הזכיר אותם במאומה, ולא התייחס למעשי רב של גדולי תורה. ושוב מציקה מסקנתו: כולם יצאו רק בדיעבד?!

אין אני רוצה להיכנס לסיבות מדוע. אין ספק שהרב כהנא מעורר שאלה שראוי לדון בה – לא על כך באתי להגיב, אלא על דרך הפסיקה של כבוד הרב הכותב, שלדעתי טועה בדבריו. ייתכן שהצורך לקצר עמד לו לרועץ, אך התשובה, כפי שמופיעה, לדעתי אינה יכולה להתקבל.

תגובה לתגובה / הרב אברהם כהנא

צדקו דברי הרב מגנס שליט"א על הצורך להתייחס למנהג העם, ולמנהג גדולי הדור בפרט, אך קוצר היריעה 'עמד לנו לרועץ', כפי שכתב הרב שליט"א. אינני 'נכבד', ואף מוכן לוותר על התואר 'הרב'. מול עיניי היה לדעת ולהבין את רצון ה', ולכן הבאתי את ההלכה כפי שהיא מופיעה בפשטות בשלחן ערוך. לצערי, גדולי הדור שהרב הזכיר אינם בחיים, כדי שאוכל לשאול אותם מדוע הם מתפללים לכיוון מזרח ולא לצפון-מזרח כפי שההלכה מורה. ייתכן ונימוקיהם עמהם, אך מקובלנו שאין למדים הלכה ממעשה רב עד שיאמר הלכה למעשה (ב"ב קל ע"ב). לענ"ד, בזמננו יש להתחשב בתקלה שעלולה לצאת מכאן, בהיות ההמון חושב שקודש הקודשים נמצא ממזרח לכותל המערבי, רק בגלל כיוון התפילה שהעם נוהג (כפי שהביא בספר 'בית שלישי' לרב שטיינברג). אוסיף שמנהג בתי הכנסיות בעיר העתיקה היה להתפלל לכיוון מזרח בצורה ישרה, אף שאינם

בחזרה לעמוד התוכן

אפילו מול הר הבית, והרב נבנצל שליט"א נוהג להתפלל לכיוון צפון-מזרח כאשר הוא נמצא בבית כנסת הרמב"ן. הרב נבנצל סובר שהיה עלינו להתפלל לכיוון צפון-מזרח גם בכותל המערבי, כפי שההלכה מורה, אלא שהוא 'מלמד זכות' על העם וכך הוא נוהג בעצמו, בגלל הסיבה של 'שכינה לא זזה מכותל המערבי' (ויש מקום לדון לאיזה כותל הכוונה ששכינה לא זזה ממנו, ואכמ"ל). אוסיף שאין התשובה באה מליבי, אלא כך גם כתב הרב דב ליאור שליט"א בשו"ת דבר חברון (ח"ג סי' שצח אות מא).

מעשר כספים ממתנות חתונה / הרב יהושע מגנס

ברצוני להביע את דעתי על תשובתם של הרב רועי הכהן זק והרב שלמה אישון שליט"א בעניין הפרשת מעשר כספים ממתנות חתונה (אמונת עתיך 116, עמ' 15–16).

הרבנים שליט"א סומכים על הדעה שמעשר כספים הוא מנהג ואינו חיוב, לא מדאורייתא ולא מדרבנן. ואף אני שמעתי ממו"ר הגר"א שפירא זצ"ל שאפשר לסמוך על כך. על כן ראוי לכל מפריש מעשר כספים להתנות לפני שמתחיל להפריש שעושה כן בלי נדר.

אמנם בסברה, החילוק שהרבנים הנכבדים עושים בין מוצרים כגון כלי חשמל ובין כסף – אינו ברור. הרי המקור של מעשר כספים הוא מ'עשר תעשר את כל תבואת זרעך', שמרבים גם פרקמטיא וגם ריבית, כפי שמבואר בספרי על הפסוק הנ"ל ככתוב בתו' (תענית דף ט, ב, ד"ה עשר תעשר). ואולי יש להוסיף להעיר בסברא שכיום גם כסף אינו אלא שווה כסף, כמבואר בפוסקים, ואין כאן מקום להאריך בכך.

ונראה שיש חילוק אחר, ונדמה לי שכן שמעתי ממו"ר הגר"א שפירא זצ"ל: כיוון שסומכים על הדעה שמעשר כספים אינו אלא מנהג טוב, אדם יכול להתנות מאילו כספים יפריש מעשר כספים. אם יתנה שמפריש רק מרווחים מעבודה, ולא ממתנות, שפיר דמי. ולפי זה, אין חילוק בין מוצרים ובין כסף, אלא כל מה שמקבל כמתנה, אינו מתחייב במעשר כספים על כך.

על כן להלכה אינו צריך להפריש כלל מהכסף שמקבל לחתונה.

מעשר כספים ממתנות חתונה / הרב יהודה הלוי עמיחי

ב'אמונת עתיך' 116, עמ' 15, התפרסמה תשובה מאת הרב רועי הכהן זק והרב שלמה אישון בדין מעשר כספים ממתנות חתונה. כאפשרות מומלצת הוצע לקחת כמחצית מהסכום שקיבלו בני הזוג ולהפקידה לחיסכון למען הילדים בע"ה בעתיד, להפריש מעשר כספים רק מהחצי שנלקח לשימוש יום-יומי, ואילו מכספי הפיקדון לא יפרישו כעת מעשר כספים. רק בעתיד, כשישתמשו בכסף, יפרישו לפי הנדרש, ואם יצטרכו לתמיכה בילדים הגדולים באופן המותר מכספי מעשר כספים, הרי זה עצמו ייחשב כמעשר כספים.

התשובה מבוססת על המשנה בפאה (פ"ח מ"ו) המתירה לבעל הבית לתת מחצית ממעשר עני לקרוביו ומיודעיו, ומחצית ממנו לחלק לשאר העניים. מכאן למדו הרבנים המשיבים שאפשר לחלק את מעשר הכספים לעניים שבפנינו וגם לקרוביו, הם ילדיו. אלא שאין הנידון דומה לראיה כלל: במשנה מדובר שיש כעת עניים וכן קרובי משפחה

בחזרה לעמוד התוכן

עניים, ולכן יכול לתת חלק לקרובי משפחתו העניים. בנידון דידן הרי עוד אין ילדים בעולם, ואי"ה הקב"ה יעזור ויהיו ילדים. אמנם ייתכן גם שחלילה לא יהיו ילדים, ואם כן איך אפשר לתת כסף לילדים שלא נולדו ואין יודעים מתי ייוולדו?! דומה הדבר לאנשים שעושים רכוש מכסף שלא הפרישו ממנו מעשר כספים כאשר יש עניים לפניהם. עוד יש לחלק שבמשנה מדובר על מעשר עני שביד בעל הבית, שהוא בפועל נותן חלק לעניים וחלק לקרוביו העניים. אבל בנידון דידן כל הכסף נשאר ביד בעל הבית ועושה רווחים בלא לתת ממנו מעשר כספים. עוד יש להעיר שהרמב"ם (הל' מתנו"ע פ"ח ה"א) כתב לעניין צדקה שאם איחר לתת אותה, הרי זה עובר ב'בל תאחר', אלא אם כן התנה בשעה שהתחייב שייתן בשעה מאוחרת יותר. אבל בנידון דידן, שהתחייב לתת מעשר כספים ממתנות החתונה, אם כן חל עליו כבר החיוב משעה שקיבל את הכספים, והוא אינו יכול לדחות את הנתינה לעניים עד שיגדלו ילדיו (שלא נולדו) ורק אז ייתן את המעשר כספים.

העצה הראשונה שכתבו הרבנים שליט"א היא שאם החתן והכלה ייתנו מעשר כספים מהמתנות, לא יהיה להם כסף דמי מחייתם, ולכן הם נפטרים ממעשר כספים. זה דבר תימה, אם נותנים מעשר כספים נשארים עוד 90% מהמתנות למחיה, וברור שיהיו להם דמי מחיה, ואם יאמר שמא בעתיד לא יהיה להם דמי מחיה, זה לא שמענו שאנו נדון על העתיד לבוא! וכי אדם לא נותן מעשר עני בשנה השישית אף שייתכן ובשביעית יהיה עני? אלא כל זמן נמדד לפי המצב שלו, ולא עושים חשבונות עתידיים. אמנם נחלקו האחרונים מהי מידת הזמן שקובעת למעשר כספים, יש אומרים כל חודש, ויש אומרים חצי שנה, ויש מתירים להחשיב מעשר כספים לפי שנתו, אבל בוודאי לא עושים חשבונות שבעתיד לא יהיה להם דמי מחיה, כאשר ברור שכעת יש להם דמי מחיה משאר המתנות, וצ"ע.

אמנם אנו פוסקים שמעשר כספים הוא מנהג חשוב, ולכאורה יכול לקבל על עצמו כל מנהג שירצה, אבל ברור שרצוננו לעשות את המנהג כפי עיקר הדין, וכפי שיעקב אמר 'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך', משמע מכל מה שיגיע ליעקב, בין ברווחים בין במתנות. אמנם מי שלא יכול לתת מעשר כספים מחוסר אפשרות מחיה יכול להיפטר, אבל מי שיכול לקיים מנהגי ישראל הכשרים והטובים, חסיד יאמר לו, ואשריו ואשרי חלקו. לעולם ישתדל לקיים מנהגי ישראל כהלכתם ולא יחפש אפשרויות לברוח ממנהגי ישראל הטובים והישרים, ובוודאי לא ראוי לעשות תנאים על מנהגי ישראל, חלקם אקבל וחלקם לא אקבל. מה בין קבלת שכר עבודה לקבלת מתנות? הכול כלול במידת יעקב 'וכל אשר תתן לי', וכבר כתב רבנו יונה (ספר היראה אות ריג) על חיוב מעשר כספים ממתנות.

עוד יש להוסיף שזוג צעיר המקבל מתנות לחתונתו, ראוי שייתן מהן מעשר כספים כדי שהבית המוקם כעת יהיה בנוי על צדקה וחסד, 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את ביתו... לעשות משפט וצדקה'. בסיס הבית הוא הצדקה, וראוי לחתן וכלה שלא יחפשו תירוצים כיצד לא לתת מעשר כספים, אלא אדרבה, ירבו בצדקה, ו'בצדקה תכונני'.

בחזרה לעמוד התוכן

תגובה לתגובה / הרב שלמה אישון

כפי שכתבנו בתשובתנו, ההכרעה המקובלת היא שמעשר כספים איננו חיוב מן הדין, אלא הוא מנהג קהילות רבות בעם ישראל, שהנוהג בו בקביעות חייב בו כבנדר. על כן כדי להגדיר את החיוב, יש לבחון מהו המנהג, וכדברי ה'חתם סופר' בתשובה. כפי שמביא הרב יהושע מגנס שליט"א ממו"ר הגר"א שפירא זצ"ל, יש מקום להנהגה שלא להפריש כלל מעשר כספים ממתנות החתונה, וא"כ כל שכן שיש מקום להנהגה שהצענו, להפריש מכספי החתונה מעשר כספים בעבור הילדים שייוולדו בע"ה. אין זה דומה לכספי צדקה או למעשר עני הנמצא כבר בידו של האדם, בהם שייך 'בל תאחר', משום שכאן עדיין אין על הכסף שם מעשר כספים, והוא נשמר כדי שבעתיד יפרישו ממנו בע"ה מעשר כספים בעבור הילדים. ביחס לחשש שהביא הרב עמיחי שליט"א שמא ח"ו לא יהיו ילדים, יש להשיב שהרי עצם הנישואין הם כדי לפרות ולרבות, כמפורש ב'שלחן ערוך' (אבה"ע סי' א סעי' א), ועל דעת כך נישאים ומוציאים את הוצאות החתונה, ובין כה וכה גם מתנות החתונה ניתנות על דעת כן, וממילא אין כל פסול בכך שאופן השימוש בהן יעשה על דעת כן שייוולדו בע"ה ילדים. אכן, אין ספק שחשוב שהבית יהיה מושתת על אדני צדקה וחסד, אך עם זאת חשוב במיוחד לזוג צעיר לדעת מהי חובה מן הדין, מהי חומרא ומהי מידת חסידות, ועל הזוג לכלכל את מעשיו בהתאם להלכה ולא להחמיר במקום בו החומרא עלולה לפגוע בדברים אחרים, כגון במצבים שבהם פרנסתו של הזוג דחוקה והבעל מעוניין להמשיך וללמוד תורה ללא טרדות ככל האפשר, גם כאשר 'ריחיים על צווארו'.

הפרשת חלה ממיני מאפה ביתיים באירועים ציבוריים / הרב יעקב הילדסהיים

ב'אמונת עתיך' 115, עמ' 45–50, כתב הרב נתנאל אוירבך מאמר חשוב ומקיף בעניין הפרשת חלה ממיני מאפה ביתיים באירועים ציבוריים. לאחר שהוכיח שייתכן שכיסוי ניילון מהווה צירוף לעניין הפרשת חלה, וגם בפוסקים לא מוזכר שצריך כוונה להפרשת חלה, כתב:

> כיוון שמטרת הכיסוי היא הרחקת מזיקים ומניעה מילדים שמעוניינים לאכול טרם הזמן, הרי שאינה אלא כוונה מניעתית ולא כוונה המורה על רצון לכינוס יחד של המאפים באותו מקום...

ומסקנתו היא שאין לחייב הפרשה לאחר שמניחים על מיני המאפה מפת ניילון.

לענ"ד יש להעיר שבספר 'דרך אמונה' (ביכורים פרק ו' ציון ההלכה אות שיב) כתב:

> ומצאתי בדעת קדושים הלכות חלה... שדעתו דאם נצטרפו שלא מדעתו מהני. אבל אם בהדיא אין רוצה שיצטרף אין מצטרף.

כלומר מצב שבו המאפים היו באופן של צירוף מהווה צירוף, אף שלא מדעת הבעלים. אם הבעלים אינו מעוניין שיצטרפו – אינם מצטרפים. בנידון האמור מסתבר לומר שיש אנן סהדי שהבעלים אינו מעוניין בצירוף, וכפי שעולה מדברי בעל המאמר.

אבל נראה שעדיין יש לדון: באירועים אלו בדרך כלל הכנת האירוע נעשית ע"י אחרים ואפילו ע"י קטנים. נשאלת השאלה אם די בזה שדעתו הכללית של הבעלים היא שלא

בחזרה לעמוד התוכן

תצטרפנה העוגות לחיוב חלה, ואז אפילו אם נעשה 'צירוף' ע"י אחרים אין זה מחייב הפרשת חלה, או שמא הכוונה היא דווקא כשהאדם שעושה את הצירוף מתכוון שלא תצטרפנה, אז אינן מצטרפות, אבל אם אחר עושה זאת, אולי זה נחשב 'סתם', ואז חל הצירוף.

ואמנם לעניין עצם הפרשת חלה, רק הבעלים רשאי, ונחלק ה'קצות החושן' (סי' רמג ס"ק ח) עם 'תרומת הדשן' (המובא ברמ"א יו"ד סי' שכח סעי' ג) אם יש בזה דין 'זכין'. אבל אין הכרח ללמוד שהוא הדין לעניין צירוף, שהרי אם אדם אחר ייקח קמח של הבעלים שלא מדעתו ויעשה עיסה, היא חייבת בחלה, כמבואר בירושלמי (חלה פ"א) ונפסק בספר לקט העומר (פ"א סע' יג, והוסיף שמדובר שאין דעת הבעלים לחלק), א"כ אולי כך גם לעניין צירוף.

ובספר לקט העומר (רי"י בלויא, פרק ו הערה ח) מובא:

> כתב בסדור דרך החיים שיש ליזהר בשעת שמחה ששולחין לו אוהביו כל אחד עוגה ואינם מפרישים בביתם משום שאין להם שיעור, שאם נצטרפו אצלו בכלי נתחייבו...

ומבואר שם שמדובר בעוגות ששוות בטעמן. עכ"פ עולה מזה שהצירוף חל, אע"פ שאין רצונו של הבעלים בכך (אם היה רצונו בכך, לא היה צריך להזהירו). מכאן שלפי דרך החיים חל צירוף של העוגות אם הן נמצאות במצב של צירוף, גם כשאין זה רצון הבעלים, ובנידון דידן, חל על העוגות צירוף וחיוב הפרשת חלה כשנמצאות תחת מפת הניילון.

תגובה לתגובה / הרב נתנאל אוירבך

א. עיקר התגובה על מאמרי בערעור על מה שכתבתי: 'כיוון שמטרת הכיסוי היא הרחקת מזיקים ומניעה מילדים שמעוניינים לאכול טרם הזמן, הרי שאינה אלא כוונה מניעתית ולא כוונה המורה על רצון לכינוס יחד של המאפים באותו מקום'. בתגובה הובאו מקורות מספר המורים על כך שצירוף עיסות או מאפים לכדי חיוב הפרשת חלה מתהווה גם ללא כוונה. ראשית, מקורות אלו הובאו בהערה במאמר ודנו בהם. שנית, הובהר במאמרי כי גם הסוברים שעצם מציאות הכלי מצרף, מ"מ במקרה שלפנינו מטרת הכיסוי היא מניעה כנ"ל, ובאופן שכזה מטרת הכיסוי גרועה יותר מהכוונה המזערית של צירוף סל המורה על שמירה וכינוס מיני המאפה יחד למקום אחד.

ב. בגוף התגובה הועלתה שאלה אם מועיל צירוף עיסה או מאפים לכדי חיוב הפרשת חלה ע"י אדם שאינו בעל העיסה והמאפים, או שמא צירוף מועיל רק ע"י הבעלים. נראה ברור שאם הבעלים אינו מעוניין במציאות שנוצרה, אין כאן חיוב הפרשה, אולם אם נוֹח לבעלים ואינו מקפיד, מועיל הצירוף של אדם אחר ליצירת החיוב, ואין צורך דווקא בצירוף ע"י הבעלים.

משך התפתחות החרקים בקמח / הרב משה כץ

ב'אמונת עתיך 115, עמ' 51–54, התפרסם מאמר חשוב של האגרונום יוסי אושר בנושא משך התפתחות החרקים בקמח והמשמעויות הנובעות מכך. במסקנת המאמר המדעי

בחזרה לעמוד התוכן

הובא שאם רכשו קמח מלא מטחינה עד 48 שעות, אין לחשוש לחרקים ואין צורך בניפוי. ראשית נשמח לדעת את חוות דעת רבני מכון התורה והארץ על המאמר מבחינה הלכתית, הלכה למעשה. שנית, מבדיקות שלנו ובשיחות עם רב של טחנת קמח, מתברר שיש שתי בעיות נפוצות:

1. לא מנקים את מערכת הצינורות במטחנת הקמח, אלא רק לעיתים רחוקות. לכן אחרי שהקמח נטחן ולא נשארים חרקים אלא רק ביצים, הוא עובר בתוך צינורות לא נקיים, וייתכן שהוא מושך אתו חרקים מהצינורות. נשמח לדעת אם זה נלקח בחשבון במחקר, והאם זה מאפיל על מה שכתב בעניין צריכת קמח בתוך 48 שעות משעת הטחינה.

2. מבדיקה שלנו ושיחות עם רבני מטחנות קמח, נמצא שיש וקמח שכתוב עליו 'נטחן היום' שוכב במחסן לעיתים עד לחודש ימים, לדברי רב הטחנה. בדקנו זאת גם בחנות טבע, ומצאנו שלעיתים נשאר בסוף היום שק עם תכולה של קמח, והוא אינו עובר לקירור, ולמחרת שוב נמכר עם שילוט של קמח שנטחן היום.

עוד על משך התפתחות החרקים בקמח / הרב יצחק ברנדייס

ב'אמונת עתיך' 115 (תשע"ז), עמ' 51–54, יש מאמר יפה של אג' יוסי אושר על התפתחות החרקים בקמח. ברם, לא ברור לי מהיכן הוא יודע שבקמח הטרי שנטחן אין ביצים בשלב מתקדם סמוך לבקיעה, כך שיבקעו בתוך שעות ספורות. הרי ייתכן שבצנרת או במסננות או בכל מקום אחר בתהליך ישנן ביצים שעלולות להתערב בקמח, דבר שהוא לא פחות אפשרי מהימצאות ביצים טריות בקמח. כלומר בתהליך הטחינה קיימים חרקים בפועל המטילים ביצים, אלא שהחרקים עצמם מסתננים אולי תוך כדי התהליך.

תגובה לתגובה / הרב יואל פרידמן

המאמר של האג' יוסי אושר נכתב על סמך נקודת המוצא שהייתה ידועה לי, שקמח יוצא מטחנת הקמח כאשר הוא נקי מחרקים, לאחר סדרת טיפולים וכן ניפוי (ראה במאמר יובל הדר, אמונת עתיך 10 [תשנ"ו] עמ' 36–41), אך נותרות בו ביצים שיכולות בעתיד להתפתח לחרקים. לכן היה מקובל שקמח שנקנה ביום הטחינה אינו צריך ניפוי, כיוון שבוודאי החרקים לא הספיקו להתפתח. לאור הנ"ל ביקשתי מהאג' יוסי אושר שיבדוק מהו הזמן המינימלי להתפתחות החרקים, והתוצאות כתובות במאמר הנ"ל. קיבלנו שתי תגובות: האחת מערערת על העובדה שהקמח יוצא נקי מחרקים מטחנת הקמח, והאחרת מערערת על הנחת היסוד של בדיקת זמן התפתחות החרקים, כיוון שייתכן שהביצים היו בשלב מתקדם של התפתחות ולכן לא נותר אלא זמן קצר עד בקיעתן. התחלנו לבדוק שוב את המציאות בטחנות הקמח, ובע"ה כשיהיה לנו מידע חדש ועדכני, נפרסם אותו, ונתייחס אז גם להיבטים ההלכתיים הכרוכים בכך.

בחזרה לעמוד התוכן